LLENGUA I LITERATURA | | Actualitzat el 13/01/2022 a les 17:00

Balears fa ciència i xerra en català

«Explicar ciència en català comporta avantatges de diversos tipus, relacionats amb la proximitat, accessibilitat, confiança i facilitat d'expressió per part dels investigadors»

Escaleta del programa 'Balears fa ciència' que s'emetia fins fa poc a IB3 Ràdio. | E.C.

És o no el català una llengua veritablement atractiva en la comunicació social de la ciència i en la divulgació científica? El sol fet que ens plantegem aquesta pregunta, encara que sigui amb l'excusa d'aquest fantàstic dossier "El català i la comunicació social de la recerca" que **Pensem** ha dedicat al tema, implica haver d'admetre un seguit de consideracions i connotacions malauradament negatives en bona part, tot i que també hi ha un percentatge d'experiències positives. En tot cas, opino que **moltes són les lliçons apreses per tots aquells que hem transitat, d'una manera o d'una altra, pel camí de la divulgació científica en català**. I moltes són les oportunitats de futur per al català, malgrat tot, dins el camp de la comunicació de la ciència.

El català ha estat la llengua que he emprat, en el 99% dels casos, per tractar de fer arribar la recerca dels nostres científics a la societat, sigui a través dels mitjans de premsa escrita, de ràdio i de televisió en els quals he treballat. Tot i així, he d'admetre que al llarg de tots aquests anys molt poques vegades m'he aturat a pensar seriosament en la qüestió: **explicar ciència en català és més o menys complicat que fer-ho en castellà?**

El més important per jo sempre ha estat el missatge transmès pels investigadors i no la llengua per fer arribar aquest missatge. Tanmateix, la meva tria pel català sempre s'ha vist condicionada, de forma lògica i absolutament natural, pel fet d'haver treballat quasi sempre, des que vaig arribar

a Mallorca procedent de Barcelona, per a mitjans on el català ha estat o és la llengua vehicular (Ona Mallorca, IB3 Ràdio, *Ara Balears*) i actualment per a la Universitat de les Illes Balears (UIB), institució on el català és la llengua pròpia i considerada d'ús prioritari en tots els seus àmbits d'actuació.

Però convé matisar unes quantes coses: emprar el català per a divulgar ciència a les Illes, cosa que jo he fet habitualment i diria que desacomplexadament, no exclou ser conscient de tot un seguit de contradiccions i curioses paradoxes. I des del començament.

Un breu resum de 18 anys d'història
D'entrada, confessaré que **vaig imaginar, tramar i dissenyar el programa de ràdio *Balears fa Ciència* des de Salamanca**, la ciutat considerada el bressol del castellà. En aquell meravellós entorn vaig cursar uns estudis de postgrau especialitzats en comunicació social de la ciència, entre 2003 i 2004, amb un treball de fi de màster dedicat específicament a la divulgació de la recerca mitjançant les ones radiofòniques. Potser imbuït per la polèmica dels "papers de Salamanca", que en aquella època sacsejava l'opinió publica i que alguns sectors mediàtics i polítics van sobredimensionar i aprofitar políticament -tal i com ara passa amb l'ús del català a les aules de Catalunya-, la qüestió és que els primers guions del programa *Balears fa Ciència* els vaig fer devora el riu Tormes, on hi tenia un apartament llogat, i van ser escrits íntegrament en català, per suposat la mateixa llengua amb la que després escriuria tots i cadascun dels següents guions al llarg de 18 temporades consecutives.

Un cop retornat a Mallorca el 2004, la primera llar que va acollir el programa va ser Ultima Hora Punto Radio, una emissora privada ara desapareguda que feia servir majoritàriament el castellà en la seva programació. No sé si l'etiqueta de "pota negra salmantina" va influir-hi o no, però la direcció d'aquella emissora va acceptar sense masses problemes la meva proposta per tal **que *Balears fa Ciència* sigues només en català**, tant el programa pilot com tots els que havien de venir després. Transcorreguts dos anys, però, vàrem optar per mudar-nos de casa. Així doncs, vaig acabar aterrant a *Radio Diario* de *Diario de Mallorca*, una altra emissora privada que també emprava el castellà en la seva programació -bàsicament de radiofórmula musical- però que igualment ens va deixar fer el programa íntegrament en català.

Després vàrem ocupar d'altres freqüències, com Ona Mallorca, emissora pública depenent del Consell Insular de Mallorca creada l'any 2000 i que, per cert, va esdevenir la primera ràdio de les Illes Balears que emeté les 24 hores del dia fent tota la seva programació en català. L'emissora, que formava part de l'ens públic de Ràdio i Televisió de Mallorca, va clausurar totes les seves emissions a finals de 2011 adduint problemes econòmics. Afortunadament, tres anys abans *Balears fa Ciència* havia tornat a mudar-se a una altra emissora: IB3 Ràdio, de l'ens públic

RadioTelevisió les Illes Balears, gestionat pel Govern balear des de 2004, també amb el català com a llengua vehicular però amb algunes excepcions de determinats programes i locutors bilingües (català/castellà) cada cop que el Partit Popular ha guanyat les eleccions en aquesta comunitat autònoma. Sigui com sigui, i més enllà de la qüestió idiomàtica, fer feina en aquesta emissora autonòmica, des del 2008 fins el 2021, va suposar per *Balears fa Ciència* entrar en una nova dimensió de major professionalitat, rigor, audiència.

També va suposar poder comptar amb tot tipus de facilitats i mitjans posats al nostre abast per part de l'emissora, que crec que vàrem saber aprofitar i gaudir convenientment. Entre aquests recursos disponibles, destaca també un servei d'assessorament lingüístic en català que IB3 disposa per a tots els seus programes de radio i televisió. Tot i que aquest servei no sempre ha funcionat tal i com s'esperava, crec que ara es tornarà a revitalitzar gracies a un acord al qual s'ha arribat amb la UIB. Així, i entre d'altres iniciatives, la Universitat oferirà a l'Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears assessorament en l'establiment d'un model lingüístic ajustat a la normativa actual i formació lingüística especialitzada. A més, des del Gabinet d'Assessorament Lingüístic als Mitjans de Comunicació (GALMIC) del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB es posa a l'abast dels professionals del mitjà de comunicació un servei de consultes lingüístiques, recursos en línia de consulta de criteris lingüístics específics per a la producció audiovisual i altres materials per resoldre els dubtes dels treballadors d'aquest àmbit.

Com a resum de la història del programa de ràdio, entre tots els dials recorreguts per les distintes emissores de les Illes, **han estat 18 anys de *Balears fa Ciència*, i sempre en el català propi de les Illes!** O quasi sempre; no cal dir que determinades entrevistes han passat del català al castellà, parcialment o totalment, sempre que un convidat així ens ho ha demanat, sigui per raons de dificultat de compressió o de parla.

Llengua nativa a través de les ones
Explicar ciència en català no només no ha presentat mai cap mena de dificultat afegida en l'exercici de la meva activitat professional, en relació amb el castellà, sinó que fins i tot diria que ha suposat **avantatges de diversos tipus, generalment relacionades amb criteris de proximitat, accessibilitat, confiança i facilitat d'expressió per part dels investigadors** que s'han assegut a la taula dels estudis d'una emissora de ràdio.

Per dur a terme una bona comunicació, **el primer que els membres de la comunitat científica**

han de tenir clar és la mateixa necessitat de comunicar, independentment de la llengua emprada per fer-ho. Quan vaig començar a fer entrevistes a la ràdio o pel diari ho vaig fer pensant que potser seria difícil vèncer determinades reticències considerades tradicionals, per part dels científics, i que presumptament els impedia dedicar una part del seu temps a ser més actius envers els mitjans de comunicació, adduint que no els aportava res de positiu al seu currículum, o que era una tasca no gaire reconeguda pels seus col·legues. Però res més lluny de la realitat.

Crec que, actualment, una immensa majoria d'investigadors ja han assumit, o són a punt de fer-ho, que divulgar ciència no només és un deure envers la societat, sinó que **comporta tot un seguit d'avantatges**:

És positiu per a la ciència en conjunt
És bo per a ells mateixos com a personal investigador, perquè els ajuda a aconseguir finançament i reconeixement
Reforça la seva reputació científica i repercuteix en un increment de cites a les publicacions científiques
En molts casos destinar una part del pressupost del projecte a divulgar és un requisit imprescindible per aconseguir-lo o per possibilitar altres projectes futurs
També facilita, gràcies a la seva exposició pública, la possible aparició de patrocinadors o empreses interessades en la llicència de patents o la comercialització dels resultats de les investigacions

En la seva tesi doctoral sobre la divulgació científica a través de la ràdio, defensada per Francisco Javier San Martín a la Universitat del País Basc el 2017, aquest periodista fa una sèrie de consideracions sobre la relació entre els científics i el mitjà ràdio, destacant-ne la "tranquil·litat" amb què són entrevistats a programes específics dedicats a la ciència, en contraposició a les "presses" i el "poc rigor" dels programes generalistes conduits per periodistes no especialitzats que es limiten a seguir un guió de preguntes preestablertes, de tall generalista, sense entrar al detall de les qüestions o cercant només un titular espectacular i cridaner. En general, **els investigadors valoren que se'ls dediqui temps i aprecien que se'ls deixi esplaiar-se en les seves explicacions**. Poder fer-ho en la llengua materna implica, segons els seus punts de vista, un afegit de credibilitat, de confiança i d'autoestima amb ells mateixos.

A la pel·lícula 'Don't look up', els científics protagonistes se senten especialment incòmodes amb el tractament que la premsa generalista realitza dels seus estudis.

Un problema colateral de la ràdio és la presència de convidats i persones primerenques que mai no s'han enfrontat a un micròfon. El nerviosisme que, en determinades ocasions, es transmet a la seva veu, un cop en antena, és percebut com una complicació que s'ha d'esmenar abans d'entrar a l'estudi tranquil·litzant la persona no habituada a la ràdio. Emprar la seva llengua materna o de comunicació més habitual, també ens aquests casos, pot ser de gran ajuda, tant per a l'entrevistat com per l'entrevistador. **El coneixement previ, el treball conjunt i la generació d'empatia entre tots els interlocutors d'un programa són característiques fonamentals** per millorar la qualitat de la comunicació de la ciència a la ràdio, però també per tranquil·litzar un científic novell i/o poc avesat al mitja radiofònic.

Lògicament, **llengua i territori estan estrictament lligats**. La procedència dels continguts dels programes de ciència en la ràdio està molt vinculada als límits geogràfics imposats per les demarcacions autonòmiques o estatals, límits que no s'autoimposen altres models de caire internacional. Es pot parlar, per tant, d'una "regionalització" de continguts a les emissores autonòmiques, davant la "centralització" que s'aprecia a les cadenes d'abast estatal, sobretot entre les privades.

Aprofitant que ara sóc a la UIB fent tasques de divulgació de la recerca, he fet un petit treball de camp o enquesta amb uns quants investigadors i investigadores d'aquesta institució que, per una raó o una altra, practiquen allò que podríem dir-ne "ciència global" no estrictament circumscrita a les Balears, sinó que va més enllà d'aquesta zona geogràfica. Les respostes es poden trobar al final de l'article.

Conclusions de tot plegat

La comunicació pública de la ciència comença a ser percebuda per part dels investigadors com una obligació més de la carrera científica, encara que romanen algunes rèmores d'altres temps que no faciliten aquesta tasca. Fer-ho en català no és sinó un signe d'una normalitat que abraça les necessitats científiques, culturals i comunicatives de milions de cataloparlants de diversos territoris circumscrits a la realitat del nostre entorn

La societat necessita i demanda bona informació sobre ciència. Cal adaptar el missatge científic i la seva comunicació a les necessitats i capacitats comunicatives i lingüístiques del públic al qual es dirigeix ??en cada moment aquest missatge. En aquest sentit, l'existència molt limitada de programes de ràdio i de televisió i de suplements de ciència a la premsa escrita, només en català, hauria de ser considerada com una anomalia a corregir

És necessari comptar amb periodistes experimentats en un mitjà concret i hiperespecialitzats en la transmissió de la ciència a través d'aquest mitjà. En conseqüència, fan falta més periodistes especialitzats en ciència que s'expressin o escriguin en català, llengua que definitivament sí ha de ser considerada com a "molt atractiva" per a tot tipus de públic

Les dificultats pròpies de la ràdio com a mitjà per a la comunicació de la ciència poden quedar superades amb l'adaptació dels discursos i una adequada combinació de recursos, materials i humans, i de preparació prèvia a les emissions. **Poder expressar-se en la llengua materna implica un afegit de credibilitat, confiança i autoestima pels científics**.

Una reflexió final

Quins incentius té un investigador per fer ciència en català? I per emprar els mitjans de comunicació en català? Què els convé més: l'anglès, el català o el castellà? Per respondre a aquestes qüestions cal tenir en compte que els científics diferencien molt clarament entre comunicació social i comunicació acadèmica. En el primer dels casos la solució rau en una aposta

major pels mitjans en català. Si no hi ha diaris i emissores en català difícilment pot haver-hi suplements o programes de radio i televisió especialitzats de ciència en català. Paradoxalment, *Balears fa Ciència* va néixer en català a emissores de parla castellana, i tot i així es va mantenir a la programació fins arribar a les emissores públiques de les Illes Balears on definitivament va aconseguir créixer i prosperar, sempre dins un context d'immersió lingüística en català en el qual investigadors, col·laboradors i jo mateix ens hem sentit especialment a gust, i també reconeguts i valorats pels oients. Vull afegir que des del programa sempre vàrem aprofitar al màxim les xarxes socials, on per cert la comunicació científica en català és també molt minoritària.

Per acabar, per tot allò referent a la comunicació acadèmica, encara que no és un tema estrictament del meu negociat, opino que **és urgent i necessària una major voluntat dels polítics i dels gestors per fomentar els continguts bilingües en les publicacions científiques** per tal que l'anglès no acapari quasi el 100% dels continguts. Si ja hem demostrat que el català és una llengua molt atractiva per divulgar ciència en els mitjans de comunicació, per què no ho hauria de ser pels investigadors per publicar els resultats de la seva recerca en les revistes científiques o pels doctorands en la defensa de les seves tesis?

[despiece]**Els investigadors responen:**
Alicia Sintes és professora de física teòrica a la UIB, investigadora principal del grup de recerca de Física Gravitacional, Teoria i Observació (GRAVITY) i coordinadora del grup internacional LIGO per part d'aquesta universitat. La seva recerca se centra en el camp de l'astronomia d'ones gravitacionals, la posada a punt de detectors interferomètrics i l'estudi i recerca d'estels de neutrons i sistemes binaris de forats negres. Nascuda a Menorca, probablement és una de les investigadores balears més reconegudes internacionalment. "**Sempre fem feina en anglès; dins del grup internacional ni el castellà no existeix**. Una altra cosa és si hem d'explicar a la societat per a què serveix el que fem. De totes formes, el nostre grup de recerca a la UIB es preocupa de fer les traduccions en català de tots els articles de LIGO, al igual que passa amb cada una de les llengües que fan servir els equips de recerca de diferents llocs del món que participen en el projecte internacional", exposa.

Jaume Sureda és catedràtic de Didàctica i Organització Escolar a la UIB -institució on ha ocupat diversos càrrecs de gestió-, professor d'Educació Social a la UIB i investigador principal del grup de recerca Educació I Ciutadania (EIC). Opina que és en la "comunicació acadèmica" de la ciència on rau el problema, especialment la mediatitzada per les revistes científiques. "Si tenim present que les revistes ben indexades són les que es consideren a l'hora d'avaluar l'activitat investigadora del professorat -explica Sureda- llavors ens adonarem dels **incentius nuls per publicar en català**. La qual cosa, i de rebot, pot afectar la percepció per part dels joves investigadors que no val la pena comunicar ciència en la nostra llengua, que no val la pena emprar el català ni per a la comunicació social de la ciència ni per a l'acadèmica..." Sureda apunta que potser seria important que les revistes acadèmiques de l'entorn cultural català situïn entre les seves metes aconseguir bons posicionaments en JCR i SJR optant per continguts bilingües: "El problema no quedaria resolt, també hauria d'haver-hi una voluntat política que estiguessin en anglès i en català."

Pau de Vilchez és sotsdirector del Laboratori Interdisciplinari del Canvi Climàtic de la UIB (LINCC-UIB), professor de Dret Públic en aquesta universitat i representant de la UIB a les reunions anuals (COPs) de la Convenció Marc de Nacions Unides sobre Canvi Climàtic (CMNUCC). Matisa que, per una banda, hi ha tota la tasca de transferència de coneixement científic cap a la societat. Aquí entren tant les xerrades que ells organitzen, com el butlletí setmanal sobre canvi climàtic que editen, o els informes i propostes que elaboren per a les administracions públiques i altres actors de les Illes, així com les intervencions als mitjans de comunicació i xarxes socials: "Totes aquestes activitats -explica- es fan principalment en català, demostrant així que és una llengua que serveix perfectament per comunicar la ciència. Per altra banda, hi ha la producció científica en si. En aquest sentit, la majoria de la feina que faig sobre qüestions globals (com ara el canvi climàtic) i que van destinades a la comunitat científica global, la faig en anglès, ja que és la *lingua*

franca de la ciència en aquests moments."

Aleix Calveras és catedràtic d'Economia de l'Empresa a la UIB, professor i investigador especialitzat en Responsabilitat Social de l'Empresa, Economia del sector turístic, i en Organització Industrial en general: "En Economia, la meva disciplina, gairebé tota la recerca es fa i s'escriu en anglès; ni tan sols el castellà hi té cap paper a fer aquí, i tampoc el català. Una altra cosa és la comunicació social de la recerca o la divulgació. Aquí, òbviament el català ha de ser ben viu i present. **El futur del català en la divulgació científica dependrà de l'existència de mitjans de comunicació que utilitzin el català** i de científics que el vulguin fer servir, cosa que no veig per què no ha de seguir passant." [/despiece]

D'altres articles del dossier:
[noticiadiariambautor]93/266[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/263[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/262[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/260[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/259[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/258[/noticiadiariambautor]